

САВЕТОВАЊЕ О ПРАВНОМ СИСТЕМУ СФРЈ

Институт за упоредно право у Београду је, у оквиру рада на интердисциплинарном пројекту „Држава и право у самоуправном социјалистичком друштву“, организовао Саветовање о правном систему СФРЈ које је одржано у Београду 15. децембра 1978. године. За ово Саветовање позвани су представници свих правних факултета у земљи. Том приликом реферате су поднели следећи научни и стручни радници: 1) Јединство правног система Југославије с обзиром на постојање а) самоуправног права и б) правних поредака република и покрајина — др Антон Перенич, Правни факултет, Љубљана; 2) Јединствена и основна начела и установе у правном систему СФРЈ — др Бранислава Јојић и др Здравко Гребо, Правни факултет, Сарајево; 3) Самоуправно право — шта је и његово место у систему права Југославије — др Никола Висковић, Правни факултет, Сплит; 4) Право удруженог рада као основа систематике правног система (или) као посебна грана права у систему права Југославије — др Леон Гершковић, Загреб; 5) Критеријуми који одређују груписање правних норми у одређене гране права и правне области — др Будимир Кошутин, Правни факултет, Београд; 6) Правни системи социјалистичких земаља и доктринарне систематизације — др Стеван Врачар, Правни факултет, Београд; 7) Место привредног права као правне гране у правном систему СФРЈ — др Владимир Јовановић, Правни факултет, Београд. На основу реферата, у присуству око четрдесет позваних, у дискусији је узео учешћа веома велики број присутних научних радника заинтересованих за изучавање ове области.

Потреба оваквог саветовања изазвана је чињеницом да се последња шира теоријска расправа о овој теми водила 1950. године, а да је у међувремену југословенско друштво доживело читав низ дубоких промена које су захватиле целокупни постојећи систем друштвених односа. Пошто су се ове промене неминовно одразиле у нашем праву, преовлађујуће питање и у рефератима и у дискусијама је да ли су те промене такве и толике да захтевају реорганизацију правног система СФРЈ, односно нову класификацију елемената правног система.

Др Антон Перенич — *Неколико општих примедби о идеолошким и теоретским видовима систематизације права.* У свом реферату др Перенич је поставио неколико актуелних питања везаних за систематизацију права у нас. Једно од првих је — да ли је, и у којој мери дошло до новог

поимања правног система и методологије систематизације? Затим, коме припада задатак изградње правног система? На ово питање даје се одговор да је то правна наука уз сарадњу праксе, имајући у виду да свака систематизација права мора произићи из суштине наших друштвено-економских односа.

Изградња правног система би морала остварити најмање три значајне функције: прво, упозоравати на недостатке, противуречности и нелогичности до којих долази код стварања неких општих правних аката и које могу угрожити ефикасност и правну сигурност; друго, треба да омогући правилно доношење индивидуалних одлука које веома зависе од правилно схваћених општих апстрактних правних норми; треће, научно стварање правног система морало би имати одлучујући значај за правилно и чврсто постављање наставних планова и програма на нашим правним факултетима.

Следећа питања о којима др Перенич расправља су: да ли наша наука може обавити тако амбициозан и сложен задатак и да ли уопште неко очекује да ће она тај задатак обавити? Излажући неке критике упућене нашој правној теорији с обзиром на њену ефикасност праћења квалитативних промена у нашем друштву, на методологију коју користи, као и на њен однос према емпиријском истраживању права, др Перенич констатира да би стваралачки допринос којег друштво очекује од правне теорије морао бити у њеном учешћу у стварању таквог правног система који ће бити реалан израз самоуправних друштвених односа у производњи и друштвено-економској основи нашег друштва.

Предмет правне науке су, по др Переничу, — норме као усклађени изрази односа и идеологија која имплицитно или експлицитно уоквирјује норме”.

Потребно је градити правни систем тако да он полази из реалних друштвених односа. Циљ правне науке, за сада, мора бити да створи такву систематизацију која ће у целини доказати кохерентност правног система у односу на идеолошку концепцију основних друштвених односа и развојних путева друштва и да се зато овог пута одриче свих осталих задатака систематизације.

На крају свог излагања др Перенич се задржава на проблему самоуправног права, истичући да теорија о проучавању самоуправног права не би смела избећи суочавање самоуправних норми са односима и вредностима, јер баш самоуправно право настаје као последица квалитативно промењених друштвених односа и вредности. По питању конституисања самоуправног права у самосталну правну грану др Перенич, наводећи да је у теорији усвојен став да стварност и пракса условљавају постојање или непостојање једне правне гране, истиче да наша пракса до сада то није потврдила. За сагледавање битних нормативних особина самоуправног права и за његово разврставање у оквиру правног система битна је улога коју системски закони додељују самоуправној нормативној делатности.

У реферату др Браниславе Јојић и др Здравка Грeba — *Јединствена и основна начела и установе у правном систему СФРЈ*, обрађена

су и класификована начела у Правном систему СФРЈ односно учињен је покушај да се да одговор на следећа питања: 1) које опште норме обухвата правни систем СФРЈ; 2) која су начела правног система СФРЈ и 3) која су јединствена, а која основна начела правног система СФРЈ.

При одговору на прво питање аутори полазе од одређених сопствених методолошких предпоставки и садржине одредби Устава СФРЈ, републичких устава и устава Социјалистичких аутономних покрајина, и закључују да Правни систем СФРЈ обухвата све опште норме које конкретизују начела у којима се огледа социјалистички карактер нашег права. Утврђују, такође, да садржина ових начела представља критеријум за систематизацију општих норми у области и правне гране. Како је основно обележје нашег права да је социјалистичко, то треба истражити у којим се начелима изражава ово обележје. Основна таква начела су сувереност радног народа, односно радничке класе и награђивање према раду.

Битно обележје Правног система СФРЈ, као социјалистичког, изражава се у расподели надлежности у стварању општих норми између државе, друштвених организација и самоуправних органа између којих се не успоставља хијерархијски однос. Овакав плурализам субјеката је претпоставка за усклађеност садржине правних норми којима се конкретизују основна начела правног система СФРЈ. У вези са овим аутори разматрају и питање терминолошке оправданости назива правни систем СФРЈ „који се употребљава за означавање формалних извора југословенског права, односно, за означавање начела, општих норми и осталих елемената”. Аутори као најпогоднији предлажу израз „самоуправни правни систем СФРЈ” који би обухватао све опште норме којима се конкретизују основна начела, сувереност радничке класе и награђивање према раду, без обзира на то ко их доноси и ко примењује санкцију за њихов прекршај.

Садржина основних начела социјалистичког права је основни критеријум за разврставање у елементе правног система. Други критеријум је специфичност друштвене структуре и система вредности нашег друштва, а трећи је правни субјективитет човека и организационих јединица.

На основу овога предложене су четири области правног система СФРЈ и у оквиру њих одређене правне гране. Прва област, обухвата опште норме које регулишу статус човека у удруженом раду, друштвено-политичким заједницама и самоуправним организацијама и заједницама. Правне гране које би и обухватала ова област су: а. опште норме којима су регулисана права, дужности и одговорност човека као учесника у удруженом раду и политичка права; б. опште норме којима се регулишу организационе јединице удруженог рада; в. опште норме којима се регулише статус друштвено-политичких заједница, самоуправних и друштвених организација и заједница као субјеката политичког система; г) опште норме које регулишу статус самоуправних организација и заједница са становишта њиховог места у привредном систему и на тржишту.

Друга област правног система СФРЈ обухвата опште норме којима је регулисан статус човека као личности и обухвата следеће правне гране:

а. опште норме које регулишу статус човека као личности (лична, породична, родитељска права); б. опште норме које регулишу права, дужности и одговорности везана за личну својину и наследна права; в) опште норме које регулишу ауторска и проналазачка права.

Трећа област, која делимично залази у остале, садржи опште норме које регулишу друштвене односе који подразумевају друштвену својину. Аутори сматрају да ова група норми представља целину коју је, из садржинских и методолошких разлога, подесније систематизовати у област него у грану права.

Четврта област обухвата опште норме којима се штити човек као појединац, поједине друштвене заједнице и друштвена заједница као целина и садржале би следеће гране права: а. опште норме кривичног материјалног права; б. опште норме кривичносудског поступка; в. опште норме којима је регулисан парнични и ванпарнични поступак; г. опште норме којима се регулишу административни прекршаји и управни поступак; д. опште норме које се односе на организацију и поступак судова, судова удруженог рада и органа правосуђа.

За систематизацију општих норми у установе претходни метод не би био подесан. Аутори предлажу да се класификација врши према врсти друштвених односа.

У одговору на друго питање предлаже се класификација општих начела савремених правних система, па и правног система СФРЈ, у три групе и то: начела која су везана за субјективитет човека, начела којима се одређују субјективитет државе као организације друштва и начела која се односе на субјективитет државе у међународном праву. Поред ове, опште или прехтодне класификације, начела правног система СФРЈ могу се поделити на основна и јединствена. Ово разликовање по мишљењу аутора има основа с обзиром на садржину као и с обзиром на формална обележја и израз је сложености структуре друштва и структуре права. Јединствена начела су начело самоуправљања, начело социјалистичког хуманизма, начело несврстаности и начело самозаштите система. Основна начела су сувереност радног народа и награђивање према раду и представља правнотехнички израз социјалистичких обележја југословенског права.

У реферату др Николе Висковића — *Самоуправно право — Шта је и његово место у систему права Југославије*, разликују се два дела. У првом делу разматра појмове правни систем и правни поредак као и различита значења која им се придају, затим утврђује називе или изразе за основне проблемске појаве или области, да би у другом делу изложио решење о односу самоуправног права и Правног система СФРЈ.

У нашој научној и стручној правној пракси исти изрази често имају различита значења. Тако је и са изразима правни поредак и правни систем. Зато др Висковић прво предлаже „језичко-аналитичко рашишћавање“. Постоје две основне области или појаве које се најчешће означавају изразима правни систем и правни поредак. Прва појава која се назива правни систем или правни поредак јесте „скуп правних норми

које чине једно објективно јединство услед тога што стоје у посебним и релативно трајним односима међусобне овисности како с неким другим друштвеним појавама тако једне према другима." Ове релације, односи међузависности, тичу се настанка, примене, промене и престанка правних норми и објективно постоје. Због природе оба ова типа односа др Висковић предлаже назив „генетичко-функционални правни систем" или „вертикални правни систем". Друга појава која се назива правни систем је „укупност општих правних норми које правна *знаност* сређује у једну кохерентну целину према неким обиљежјима њихова садржаја, тј. према неким обиљежјима друштвених односа који су тим нормама квалифицирани". Овај систем др Висковић назива „*знанствени* систем права или *хоризонтални* правни систем". Ове две појаве, које се називају истим именом, су битно различите. Но, поред тога, међу њима постоје и значајни односи међузависности. Закључујући ово разликовање појава и појмова, аутор нам даје следећи приказ размартаних појава, значења и њихових односа: I. Генетичко-функционални правни систем и у њему правни поредак као међузависност различитих друштвених процеса и правних норми и нормативни правни систем као садржинска и формална међуусловљеност правних норми веће и мање правне снаге. II. Научни систем права. Оба система се могу проучавати на нивоу националних права и на нивоу опште теоријске проблематике. Овде ћемо се задржати само на његовом разматрању националне проблематике научног система права. Правна наука овде има задатак да све норме националног генетички-функционалног правног система уреди у јединствену целину полазећи од битних обележја њиховог садржаја, односно битних својстава друштвених односа које нормирају и да их разврста у правне установе, правна начела, правне гране, правне области или групе. При томе аутор нарочито истиче да не постоји једна једина могућа шема, основ, критеријум за изградњу националних научних система права. Ово не важи само за различите националне системе права, већ је и један исти правни систем могуће научно систематизовати на различите начине полазећи од различитих својстава друштвених односа као основа разврставања. Промене у друштвеним односима изазивају промене у нормативним решењима, ове изазивају промене у научним критеријумима, а сви заједно доводе до промена у јединицама научног система права.

Уважавање вишеслојности термина правни систем и правни поредак, односно диференцирање различитих проблемских области које се означавају истим изразом, др Висковић поставља као захтев и у расправи о Правном систему СФРЈ. Он констатује да југословенско савремено право садржи елементе самоуправности у свим својим димензијама. Сва питања која се постављају о самоуправним елементима нашег права треба репавати у оквирима теорија о правном поретку, о нормативном правном систему и о научном систему права.

У оквиру националне проблематике генетичко-функционалног правног система наводе се, сумарно, следећа питања о самоуправном праву: услови настанка самоуправног права у СФРЈ; друштвени односи који

су обухваћени овим нормама и њихов утицај на те друштвене односе; декларативни и стварни класни карактер; однос самоуправног права и политичког система СФРЈ; однос самоуправног права и морала и обичаја; творци, облици, састав, поступци стварања и примене самоуправног права; однос самоуправних и државних нормативних аката као и однос самих самоуправних аката; ефикасност самоуправних аката.

У оквиру опште теоријске проблематике аутор сматра да се на основу мишљења о могућем постојању плуралитета правних поредака и система може закључити о постојању државног и аутономног права као два подсистема односно подпоретка у сваком до сада постојећем друштву. Тако је и самоуправно право настајућа врста аутономног права којим радничка класа остварује своје интересе, односно своју класну хегемонију у социјалистичком друштву.

У оквиру научног система права мора се поћи од тога да у Југославији постоје самоуправни односи као посебна врста друштвених и правних односа и самоуправне норме као посебна врста правних норми. Аутор поставља питање како укључити у наш национални научни систем права самоуправне норме из нормативног правног система и даје следећа решења, у смислу „радних поставки“, која му изгледају логички најисправнија: 1. У нормативно-правном систему СФРЈ, с појавом самоуправних норми, настају нове правне установе и начела самоуправног карактера, а постојеће правне установе и начела се непрекидно преображавају. 2. Самоуправне правне норме не би требало окупљати у посебну правну грану јер се правне гране састављају првенствено према критеријуму основних врста друштвених односа или интереса који су предмет правног нормирања, а не према било коме критеријуму друштвених односа и поступака којим се то нормирање остварује. Супротно решење по аутору не би било ни логично ни научно корисно, а такође би угрожавало јединство научне класификације. 3. Правне норме и друштвени односи које регулишу из више правних грана или њихових делова могу се систематизовати по неком другом критеријуму у шире јединице — правне области или групе.

Тако др Висковић закључује да је област аутономног права најпогоднији оквир за окупљање свих правних норми, уставова и начела са самоуправним карактером у социјалистичком друштву, независно од тога којим правним гранама те норме припадају.

Главна хипотеза од које др Леон Гершкович полази у свом реферату — *Право удруженог рада као нова основна грана права (тезе)*, је чињеница да правни односи међу људима данас у битним односима не произилазе из односа на основу власништва ствари него непосредно из рада и то, у тенденцији удруженог рада. То изазива потребу за ревизијом постојећих правних грана и њихових основних института. Пошто у нашим самоуправним односима правни институт и из тога формулисане правне одредбе не произилазе само из нормативних одредаба политичке власти, него и из самоуправних одредаба, следи да самоуправно право није посебна грана права, него самоуправни правни институти

постају и све више треба да буду део појединих грана права према свом карактеру. У смислу горе изложених напомена др Гершковић је поставио неколико теза које би могле послужити за дискусију о овим проблемима.

Полазећи од социјалистичких самоуправних правних односа међу људима на основу рада, основни правни институт нашег социјалистичког самоуправног права јесте право удруженог рада из чега произилази да је право удруженог рада основна грана права у нашем социјалистичком правном систему. Аутор на основу тога истиче да је самим тим неопходно да се и теоријски и у систему законодавног правног образовања и првеној пракси установи нови систем права према гранама и подгранама правног система. Да би се установио цео систем правних грана др Гершковић сматра неопходним да се у самој правној грани удруженог рада установи систем правних института према појединим подгранама права удруженог рада и предлаже да се као израз друштвено-економских односа установе следећи основни правни институти као основица одговарајућих подграна права: право рада друштвеним средствима (уместо досадашњих имовинско-правних односа), право доходовних односа, право самоуправног организовања удруженог рада (делимично по појединим системима организација удруженог рада), право друштвеног планирања, право међусобних односа у раду, споразумско право и уговорно и облигационо право.

У закључку аутор је истакао да је „тенденција социјалистичког самоуправног права да основни правни односи између субјеката права све више постају међусобни самоуправни договорни и споразумски односи како у друштвено-економским тако и у друштвеним, напосе социјалним односима тако да је норма политичке власти нужна само ради разјашњавања противречности у самом друштву, а нарочито у класним и другим односима потребних друштвених слојева” и да „стога правни институти све више треба да произилазе из самоуправног права, а све мање из нормативних акта политичке власти”.

Др Будимир Кошутић у своме реферату — *Критеријуми који одређују груписање правних норми у одређене гране права и правне области*, такође разматра значење израза правни систем. Прво значење које наводи је да је то скуп позитивно-правних норми једне државе прожет „јединственим, класно условљеним принципима”. Како у оваквом систему има неусклађености и противуречности, пред субјектима који примењују право или га научно објашњавају стоји задатак да групишу ове правне норме у непротивречне, логички сребене целине према извесним критеријумима. То би било друго значење овога израза. Ови критеријуми за груписање правних норми у гране и области права могу бити различити, али ипак сродност нормираних друштвених односа има „готово универзални карактер”. Др Кошутић, даље, констатује да свака држава и право пролазе кроз многобројне промене, тако што многи друштвени односи нестају, други настају, што се одражава у промени садржине, нестајању и настајању норми. Такве промене, нарочито дубоке и значајне, постоје и код нас. Питање је да ли су те промене

толике и такве да утичу на систематизацију правних норми. После излагања најзначајнијих промена које су настале у нас, аутор предлаже као могући критеријум деобе нашег права на правне области врсте субјеката који стварају правне норме. Тако је могуће, у оквиру јединственог правног система СФРЈ, разликовати два подсистема, државно и самоуправно право која су по својој крајњој суштини истоветна, јер остварују исте циљеве, ипак у довољној мери различита да се ова подела сматра оправдано и корисном.

Први део реферата др Стевана Врачара — *Тезе о правном систему Југославије*, односи се на проблеме везане за одређивање следећих појмова: правног система Југославије, југословенског права и права уопште. Сматрајући досад најприхваћенију дефиницију права (право је укључност оних друштвених норми које су заштићене државном принудом и које изражавају вољу и интересе одређене класе) конвенционалном и оптерећеном бројним слабостима, аутор износи да се под правом може подразумевати „примерен регулацијски механизам успостављен у свим основним друштвеним процесима, под контролом властодржачких снага, непосредно ослоњен на државу и обезбеђен, у крајњој анализи, облицима принудне интервенције”.

Проблем дефинисања правног система изазван је првенствено различитошћу дефинисања права (шта оно представља и које појаве обухвата), а мање тешкоћама везаним за појам „систем”. Право се ствара као систем и оно опстаје као систем, функционисући као целовита творевина кроз функцију сваког свог већег или мањег дела и кроз све делове. Тако је системност права једно од његових битних и карактеристичних својстава, с тим што степен системске изграђености и одговарајућег функционисања права није увек и свуда исти.

„Југословенско право је”, по аутору „примаран регулацијски механизам под контролом (непосредном или посредном) радних људи, који се ослања, у крајњој анализи, на државну принуду, а дејствује у правцу изградње социјалистичког друштва”. Следи да је правни систем Југославије „целокупност и целовитост југословенског права у његовом историјском развоју и актуелном постојању”.

Аутор сматра неодрживим схватања да систем права сачињавају само, опште правне норме које важе, тј. припадају одређеном позитивном праву, разврстане у одговарајуће деоне јединице, почевши од правне установе па завршивши с целим правним системом, и наводи разлоге оваквог свог става. Конституисање правног система је резултанта дејства разнородних чинилаца. Оно што га чини системом, првенствено његова целовитост и јединственост, као његово битно својство проистиче и спонтаним објективним кретањем и свесним деловањем. Југословенски правни систем данас се оправдано означава као самоуправљачки, показујући се у високом степену као оригинална творевина, одликујући се комплементарношћу државности и друштвености. Знајући да данас у претежном броју социјалистичких земаља превагу има етатизован облик правног система нужно је истаћи да је наш правни систем усмерен на стварање што више простора за моменте друштвености.

На крају свог излагања др Врачар истакао је неколико карактеристика југословенског правног система. Као прво, реч је о максималној сложености која представља резултат федерализма, успостављања и развоја система самоуправљања — последица чега је афирмација правног система не само на терену државног већ и на пољу друштвеног регулисања. Полицентричност нашег правног система манифестује се појавом „правостваралаштва“ у низу центара. Стварни основ полицентризма је у постојању истакнутих економских, историјских, културних и других разлика између разних делова друштвеног живота. Следећа карактеристика састоји се у великој диверзификацији облика, саставних делова, инструмената и метода, битних елемената и спореднијих састојака. Та разноврсност облика у нашем систему указује на његову отвореност. Затим хипердинамичност која се испољава много више у доношењу нормативних аката него кроз стварне правне односе. При томе се мора водити рачуна о врсти и домашају промена (временске, стварне и саме друштвене промене), из чега следи да се југословенски правни систем интензивно преображава формално и садржински у свим фазама свога развоја. Као последица наведеног низа карактеристика јавља се изванредна разуђеност и мноштеност правног система. „Његови састојци јављају се у свим оним појавама друштвеног живота у којима се правност испољава, у било ком степену и облику. Тај систем се значи поклапа са целокупном правном структуром, што је заиста широко подручје друштвених односа.“

Свој реферат — Место „Привредног права“ као празне гране у правном систему СФРЈ, др Владимир Јовановић започиње констатацијом да је Привредно право грана права о којој је у низу дискусија изречено много различитих мишљења и међу нашим и међу страним правним писцима. Као спорно се јавља име, предмет и садржина привредног права, као и њен однос са другим правним гранама.

Измене у нашем правном систему које су уследиле доношењем Устава од 1974. године довеле су до заговарања нових прерасподела правног система на гране и до предлога неких нових грана права — „Самоуправно право“ и „Право удруженог рада“. Реч је о новој концепцији распореда правне материје у научне гране, а не о покушају замене назива за предмет „Привредно право“.

Пошто наводи да је оспоравање „Привредног права“ као посебне гране права у нашем правном систему уследило у више наврата аутор не оспоравајући потребу и корисност стварања нових грана права истиче да не дели мишљење о сувишности Привредног права (Права организација удруженог рада) као посебне гране права, нити види целисходност у стварању једне свеобухватне гране права која би обухватила све правне аспекте самоуправљања и удруженог рада.

У свом даљем излагању др Јовановић излаже критеријуме на основу којих би требало вршити поделу правног система на гране. Један је предмет правног регулисања (као основни елемент при подели права на гране), док је други метод регулисања односа у некој области права

Проучавање Привредног права као посебне гране права оправдано је и по једном и по другом критеријуму што аутор потврђује навођењем низа разлога.

У заључку реферата се истиче да „постојање Привредног права не само да не негира, већ и олакшава увођење нових грана права као што су „Самоуправно право“ или „Право удруженог рада“, али не са тенденцијом једне свеобухватне гране која би обухватила све могуће односе који се појављују у удруженом раду, већ као гране права која би са макро аспекта односа у удруженом раду објединила и заокружила правну проблематику коју удружени рад намеће у разним сферама правног живота”.

Пошто су референти у нешто скраћеном обиму приказали своје радове припремљене за ово Саветовање, отпочела је дискусија кроз коју је дошао до изражаја читав низ различитих ставова и схватања актуелног проблема везаног за правни систем СФРЈ и захтева за његову евентуалну измену, проузроковану променама нашег друштва последњих година. Иако је покренут веома велики број питања, за мало њих се може констатовати да су кроз несумњиво занимљиву, живу и сигурно плодну дискусију добила и одговор. По неким питањима учесници у расправи су изнели најразличитија схватања о чијој се оправданости дискутовало, док су поједина само постављена добијајући већ тиме одређену тежину јер је сама потреба њиховог стављања на дневни ред захтевала образложење њиховог значаја.

Једно од основних питања које је разматрано на овом Саветовању било је везано за појам правног система, његову унутрашњу структуру, тј. поделу на области и гране. На ово питање покушало је да да одговор неколико учесника поводом чијих излагања је вођена веома занимљива дискусија. При том заузети ставови су веома различити. Од мишљења да је целокупно питање правног система технички а не научни, суштствени проблем (док је једино битна сама суштина права, шта је право уопште), до става да је питање правног система дубоко научно, онтолошко и методолошко питање.

Мада по овом питању није формиран јединствен став ипак је констатовано од стране већине учесника да систем права ма колико био техничко питање има знатне и битне одлике садржинског питања.

У расправи која се на Саветовању водила о подели правног система на гране права неколико учесника је покренуло питање важности промена до којих је дошло у нашим основним друштвеним односима последњих деценија и с тим у вези, да ли су те промене толико битне да условљавају и траже прерасподелу и реорганизацију елемената система права.

Иако је било изречених мишљења да трансформације кроз које је наше друштво прошло немају значај промена које неизоставно изазивају битније промене правног система, и да у нашем праву данас има истина у мањој или већој мери самоуправних али и веома много етатизованих института, може се извести закључак да је већина учесника другачијег

мишљења. Не само у сфери друштвено-економских односа (у којој су можда успостављене трансформације најочигледније), већ и у односима друштвене надградње дошло је до суштинских, свеобухватних и крупних промена које се не могу занемаривати, а још мање негирати. Ново у нашим друштвеним односима постоји и не може се оспоравати, али је питање да ли то ново у нашем поретку пружа основ за нове критеријуме систематизације. Другим речима, да ли је дошло до другачијег предмета и метода.

Неки учесници Саветовања, присталице става да битно промењена друштвено-економска основа тражи своју специфичну правну надградњу, изнели су и предлоге нове систематизације правног система. О овим пројектима учесници у расправи су имали различито мишљење. Од става да се предлози нове систематизације одликују неплодним критеријумима јер су хетерогени и јер из њих не произилазе неке последице које су од значаја, па до мишљења да су запажања у њима изнешена занимљива и вредна расправе и размишљања.

За разлику од дискусије, вођене по питању појма правног система и његове структуре, током које су диспутанти, у крајњој линији, изнели у мањој или већој мери блиске ставове, расправа о самоуправном праву показала је да се овај проблем у науци данас одликује веома малим степеном сагласности. Самоуправно право је, истина, једнодушно оквалификовано као појава проузрокована увођењем, применом и развијањем самоуправљања, али се сама његова суштина различито схвата.

У појединим излагањима самоуправно право третирано је као право нашег прелазног периода, које се јавља, расте и јача у оној мери у којој одумири држава, али да је на данашњем степену развоја оно још увек право у класичном схватању овог појма. Као чињеница која ово схватање потврђује изнето је да и у самоуправном праву има сукоба и супротности интереса, а очигледан пример је у односима који настају између радне организације и основне организације удруженог рада.

Друга група излагања указивала је на промењену бит самоуправног права. Наиме, самоуправно право се и даље назива првом, мада оно као нови друштвени и правни феномен, израз процеса одумирања права, више то није и не може бити у правом смислу речи. То не значи и нестајање потреба за друштвеним нормама којих ће бити и у комунистичком, друштву, само ће регулисање бити другачијег квалитета, јер је на том степену развитка друштвених односа потребна мера принуде много мања и промењеног квалитета.

На Саветовању је такође разматрана и потреба и могућност конституисања нове гране права у нашем правном систему — самоуправног права. И поред тога што се на основу прегледа и проучавања Устава из 1974. године, Закона о удруженом раду и других системских закона види изузетно велика улога самоуправног права (што у дискусији није ни било оспоравано) као закључак се намеће став да самоуправно право не може бити нова грана права по самој дефиницији и појму права (с обзиром да је подела на правне гране извршена према областима друштвених односа које се правом регулишу), јер самоуправно право улази

више или мање у све гране права. С тим у вези је већина дискутаната заузела став да је често помињана подела на самоуправно и државно право тешко прихватљива и да нема реалног оправдања. Прожимања државног и самоуправног права је свуда, те су везе између њих чврсте и сложене, што производи немогућност њиховог одвајања у две засебне области.

Ово Саветовање није имало за циљ да за сва ова многобројна питања донесе коначне закључке и успостави дефинитивна решења, већ да на основу различитих и аргументованих ставова и мишљења доприне разјашњењу ове комплексне области и подстакне њено даље изучавање.

Р. Павловић и О. Егић